YANGI O'ZBEKISTONDA OTM VA MAHALLA O'RTASIDAGI UZVIY ALOQALARNI MUSTAHKAMLASH VA GENDER MASALALARI

Ozodbek Yigitaliyev Davronbek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti 3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA Mazkur maqolada Yangi O‘zbekiston sharoitida oliy ta’lim muassasalari va mahalla institutlari o‘rtasidagi uzviy hamkorlikni yanada mustahkamlash, hududlarda ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni ilmiy-amaliy yondashuvlar asosida hal etishda oliy ta’limning o‘rni, shuningdek, gender tengligini ta’minlash masalalari tahlil etiladi. Ayniqsa, mahalla va oliy ta’lim muassasalarining hamkorligi yoshlar bilan ishlash, xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ta’lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish, oilaviy va ijtimoiy muammolarni barvaqt aniqlash hamda ularning oldini olishda muhim omil sifatida yoritiladi. Farg‘ona davlat universiteti misolida talabalar, professor-o‘qituvchilar va mahalla institutlari o‘rtasidagi hamkorlikning ijtimoiy loyihalar, ma’rifiy tadbirlar, tadqiqotlar va amaliy tashabbuslar orqali rivojlantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada gender masalalariga faqat xotin-qizlar muammosi sifatida emas, balki jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng imkoniyatlar, ijtimoiy adolat va inson kapitalini rivojlantirish bilan bog‘liq kompleks masala sifatida yondashiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, oliy ta’lim, mahalla, Farg‘ona davlat universiteti, gender tengligi, xotin-qizlar, yoshlar, ijtimoiy hamkorlik, ijtimoiy ish, teng imkoniyatlar, inson kapitali, fuqarolik jamiyati, mahalla instituti, ijtimoiy faollik.

KIRISH

Bugungi kunda Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida jamiyat taraqqiyotining eng muhim shartlaridan biri — davlat, ta’lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqishdir. Ayniqsa, mahalla va oliy ta’lim muassasalari o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlash hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki mahalla aholining kundalik hayoti, muammolari, ehtiyojlari va ijtimoiy kayfiyatini bevosita aks ettiruvchi eng yaqin

jamoatchilik instituti bo‘lsa, oliy ta’lim muassasasi ilmiy salohiyat, malakali kadrlar, innovatsion yondashuv va yoshlar intellektual resurslarining asosiy markazlaridan biridir. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, oliy ta’lim muassasasi va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikni faqatgina tadbirlar o‘tkazish bilan cheklab qo‘ymasdan, hududdagi real ijtimoiy muammolarni birgalikda o‘rganish, ularning sabablarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va amaliy yechimlar ishlab chiqishga yo‘naltirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ayniqsa, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar, yoshlar, ishsiz fuqarolar, xotin-qizlar, nogironligi bo‘lgan shaxslar va boshqa ijtimoiy guruhlar bilan ishlashda mahalla hamda oliy ta’limning hamkorligi samarali natijalar berishi mumkin.

Mazkur jarayonda gender tengligi masalasi ham alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyatda gender masalasi faqat ayollar huquqlarini ta’minlash bilan chegaralanmaydi. U erkaklar va ayollar uchun ta’lim olish, kasbiy rivojlanish, mehnat qilish, jamoatchilik hayotida ishtirok etish, qarorlar qabul qilish va o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi. Shu sababli gender tengligini ta’minlash masalasi mahalla, ta’lim, oila, mehnat bozori va davlat boshqaruvi kabi ko‘plab ijtimoiy institutlarning o‘zaro hamkorligini talab etadi. Farg‘ona davlat universiteti ushbu yo‘nalishda ilmiy-ta’limiy salohiyati, ko‘p tarmoqli fakultetlari va katta talabalar kontingenti orqali mahallalar bilan hamkorlikni rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlarga ega. Universitetda tahsil olayotgan yoshlarni hududlardagi ijtimoiy jarayonlarni o‘rganishga jalb qilish, mahalla faollari bilan birgalikda ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish, xotin-qizlar va yoshlarning muammolarini o‘rganish, ularning ta’lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash oliy ta’limning jamiyat bilan aloqalarini yanada kuchaytiradi. Shu jihatdan, Yangi O‘zbekistonda **“**universitet — mahalla” hamkorligini yangi mazmun bilan boyitish, uni gender tengligi, yoshlar siyosati, ijtimoiy himoya, bandlik, ma’naviy-ma’rifiy tarbiya va fuqarolik faolligi kabi yo‘nalishlar bilan uyg‘unlashtirish bugungi kunning muhim ilmiy va amaliy masalalaridan biridir. Mazkur hamkorlikni tizimli yo‘lga qo‘yish orqali nafaqat mahallalardagi mavjud muammolarni aniqlash va hal etish, balki oliy ta’limning jamiyat oldidagi ijtimoiy mas’uliyatini yanada kuchaytirish, yoshlarni real ijtimoiy jarayonlarga faol jalb etish hamda inson kapitalini rivojlantirish uchun mustahkam zamin yaratish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda Yangi O‘zbekiston sharoitida oliy ta’lim muassasalari va mahalla institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, shuningdek, gender tengligini ta’minlashning ijtimoiy mexanizmlarini o‘rganishga kompleks yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, institutsional, qiyosiy va ijtimoiy yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqotda Farg‘ona davlat universiteti misolida oliy ta’limning hududiy jamoatchilik institutlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratildi. Universitetning Sotsiologiya va ijtimoiy ish yo‘nalishlari doirasida talabalarni mahalla hayotiga jalb etish, aholining ijtimoiy muammolarini o‘rganish, xotin-qizlar va yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan tashabbuslarni rivojlantirish masalalari tahlil qilindi. Shuningdek, tadqiqotda oliy ta’lim muassasalarining ilmiy salohiyati va mahallalarning amaliy tajribasini birlashtirish orqali hududiy ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini ishlab chiqish imkoniyatlari tahlil qilindi. Gender masalalarini o‘rganishda esa teng imkoniyat, ijtimoiy adolat, ta’lim olish, bandlik, jamoatchilik hayotida ishtirok etish va ijtimoiy faollik kabi mezonlar asosiy tahlil yo‘nalishlari sifatida belgilandi.

Tadqiqot metodologiyasi asosida olingan natijalarni Farg‘ona davlat universiteti va mahalla hamkorligining amaliy yo‘nalishlari bilan bog‘lash, mavjud tajribalarni umumlashtirish hamda oliy ta’lim–mahalla hamkorligini yanada takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish ko‘zda tutildi.

TADQIQOT NATIJALARI

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Yangi O‘zbekiston sharoitida oliy ta’lim muassasalari va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishda, avvalo, mahalladagi aholining real ijtimoiy ehtiyojlarini aniqlash va ularni manzilli qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot doirasida o‘rganilgan Iftixor MFY misolida ijtimoiy reyestrga kiritilgan oilalar uchun individual rejalar shakllantirilgani ushbu jarayonning amaliy ko‘rinishini namoyon etadi. Xususan, Maxramova Ma’muraxon Turg‘unboyevna oilasi uchun ishlab chiqilgan individual rejada uy-joy sharoitini yaxshilash uchun ipoteka krediti ajratish, oziq-ovqat bilan bog‘liq xarajatlarni qoplash, yillik tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish, ta’lim uchun to‘lov-kontrakt summasining bir qismini qoplash hamda tabiiy gaz va elektr energiyasi xarajatlari bo‘yicha

kompensatsiya kabi xizmatlar nazarda tutilgan. Mazkur individual rejada jami 7 turdagi xizmat belgilangan bo‘lib, ularning bajarilishi tegishli davlat tashkilotlari va mahalla tizimidagi mas’ullar bilan bog‘langan. Mazkur holat mahalla institutining ijtimoiy muammolarni aniqlash, oilalarning ehtiyojlarini belgilash va ularni tegishli xizmatlarga yo‘naltirishdagi amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi. Ayniqsa, ijtimoiy ish sohasi nuqtayi nazaridan individual yondashuvning qo‘llanilishi muhim natija sifatida baholanishi mumkin. Chunki har bir oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati, ta’lim, sog‘liqni saqlash, bandlik va moddiy ehtiyojlari turlicha bo‘lib, ularga bir xil emas, balki individual yondashuv asosida yordam ko‘rsatish zarur. Tadqiqot davomida yana bir oilaga — Ruzaliyeva Nilufar Nurboboyevna oilasiga tegishli individual reja ham o‘rganildi. Unda homiylik ko‘rsatish, tabiiy gaz va elektr energiyasi xarajatlarini kompensatsiya qilish, to‘liq tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish, oziq-ovqat va kiyim-kechak xarajatlarini qoplash hamda professional va oliy ta’lim tashkilotlarida tahsil olayotgan talabaning to‘lov-kontrakt summasining bir qismini qoplash kabi xizmatlar belgilangan. Jami xizmatlar soni 8 tani tashkil etgan.

Mazkur natijalar gender masalalari bilan ham bevosita bog‘liqdir. Chunki ijtimoiy himoya tizimida ayollar va bolalarning ta’lim, sog‘liqni saqlash, moddiy ta’minot hamda ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish oilaning barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ruzaliyeva Nilufar Nurboboyevna oilasiga oid hujjatda ta’lim, tibbiy xizmat, oziq-ovqat, kiyim-kechak va kommunal xarajatlar bo‘yicha ko‘mak mexanizmlarining birgalikda belgilanganligi kompleks ijtimoiy yondashuvning amaliy namunasidir. Bu borada Farg‘ona davlat universitetining imkoniyatlari alohida e’tiborga loyiq. FarDUda Gender tadqiqot markazi faoliyat yuritib, uning rahbari pedagogika fanlari doktori, professor Turg‘unoy Egamberdiyeva ekanligi universitetning rasmiy axborot resurslarida qayd etilgan. Shuningdek, professor Turg‘unoy Egamberdiyevaning ilmiy-pedagogik faoliyati gender, ta’lim, tarbiya va ijtimoiy munosabatlar masalalarini o‘rganish bilan bog‘liq ekani ilmiy manbalarda ham ko‘rinadi. Professorning aynan Mash’al MFYga ma’naviy-ma’rifiy yo‘nalishda homiylik faoliyati, jumladan kitoblar taqdim etish, ma’rifiy tadbirlarni qo‘llab-quvvatlash, yoshlar va xotin-qizlar bilan uchrashuvlar tashkil etish kabi aniq ishlari bo‘yicha yuklangan hujjatlarda tasdiqlovchi ma’lumot mavjud emas. Shu sababli ularni amalga oshirilgan fakt sifatida ko‘rsatish ilmiy maqola uchun to‘g‘ri bo‘lmaydi. Biroq bunday faoliyatni maqolada OTM–mahalla hamkorligining istiqbolli

modeli sifatida ifodalash mumkin.

Bunda professor-o‘qituvchining shaxsiy tashabbuslari, universitetning ilmiy salohiyati va mahallaning amaliy ehtiyojlarini birlashtirish orqali “universitet — mahalla — professor-o‘qituvchi — yoshlar” hamkorlik modeli shakllantirilishi mumkin. Mazkur model doirasida mahallaga badiiy va ilmiy adabiyotlar taqdim etish, yoshlar uchun ma’naviy-ma’rifiy suhbatlar tashkil etish, xotin-qizlar bilan gender tengligi va huquqiy savodxonlik mavzularida uchrashuvlar o‘tkazish, iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, mahalla kutubxonasi yoki kitobxonlik burchagini rivojlantirish kabi tashabbuslar yo‘lga qo‘yilishi mumkin.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari oliy ta’lim muassasasi va mahalla o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish hududdagi ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni manzilli hal etishning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, Iftixor MFY misolida ijtimoiy reyestrga kiritilgan oilalar uchun individual rejalar ishlab chiqilgani mahalla tizimida aholining ehtiyojlarini individual o‘rganishga asoslangan yondashuv shakllanayotganini ko‘rsatadi. O‘rganilgan hujjatlarda oilalarga oziq-ovqat, tibbiy xizmat, ta’lim, kommunal xarajatlar, kiyim-kechak, uy-joy va boshqa yo‘nalishlarda ko‘mak ko‘rsatish mexanizmlarining belgilanganligi bunga amaliy misol bo‘la oladi.

Bunday tizimda oliy ta’lim muassasalarining ishtiroki masalani yanada kengroq ilmiy va amaliy nuqtayi nazardan o‘rganish imkonini beradi. Mahalla aholining kundalik ehtiyojlarini bevosita kuzatsa, universitet ushbu ehtiyojlarni sotsiologik, pedagogik va ijtimoiy ish metodlari asosida tahlil qilish imkoniyatiga ega. Shu sababli “OTM — mahalla” hamkorligini oddiy tadbirlar almashinuvi emas, balki muammoni aniqlash — tahlil qilish — yechim ishlab chiqish — natijani baholash tamoyili asosida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Tadqiqotda aniqlangan yana bir muhim jihat shundan iboratki, mahalladagi ijtimoiy muammolar bir-biri bilan uzviy bog‘langan. Masalan, bir oilada moddiy qiyinchilik ta’lim olish imkoniyatiga, sog‘liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishga yoki oilaning umumiy farovonligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ruzaliyeva Nilufar Nurboboyevna oilasi uchun tuzilgan individual rejada homiylik, kommunal kompensatsiya, tibbiy ko‘rik, oziq-ovqat,

kiyim-kechak va ta’lim xarajatlarini qoplash kabi bir nechta xizmatlarning birgalikda belgilanganligi aynan kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur holat gender masalalarini ham alohida emas, balki oilaning umumiy ijtimoiy holati bilan bog‘liq holda o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Xotin-qizlarning ta’lim olishi, kasbiy rivojlanishi, bandligi, sog‘lig‘i va jamoatchilik hayotidagi ishtiroki oilaning va mahallaning ijtimoiy barqarorligi bilan chambarchas bog‘liq. Shu bois gender tengligini ta’minlash bo‘yicha ishlar faqat targ‘ibot tadbirlari bilan cheklanmasdan, ta’lim, bandlik, ijtimoiy himoya va ma’naviy-ma’rifiy yo‘nalishlar bilan birgalikda olib borilishi zarur. Farg‘ona davlat universiteti misolida ushbu yo‘nalishning muhim jihati — universitetning ilmiy salohiyatini mahallalarning amaliy ehtiyojlari bilan bog‘lash imkoniyatidir. Xususan, Sotsiologiya va ijtimoiy ish yo‘nalishlari talabalari mahallalarda ijtimoiy muammolarni o‘rganish, so‘rovnomalar o‘tkazish, oilalarning ehtiyojlarini aniqlash va ijtimoiy loyihalar ishlab chiqishda amaliyotchi sifatida ishtirok etishlari mumkin. Bu bir vaqtning o‘zida talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va mahallaga ilmiy-metodik ko‘mak ko‘rsatish imkonini beradi. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, mahalla va universitet hamkorligida professor-o‘qituvchilarning ilmiy salohiyatidan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. FarDUda gender masalalarini ilmiy jihatdan o‘rganish bo‘yicha faoliyat yuritayotgan professor-o‘qituvchilar tajribasini mahallalardagi amaliy ishlar bilan uyg‘unlashtirish orqali gender tengligi, xotin-qizlarning ijtimoiy faolligi, yosh oilalar, ta’lim va ma’naviy-ma’rifiy tarbiya masalalarida samarali loyihalar ishlab chiqish mumkin.

XULOSA

Yangi O‘zbekiston sharoitida oliy ta’lim tashkilotlari va mahalla o‘rtasidagi uzviy hamkorlikni mustahkamlash jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, inson kapitalini rivojlantirish hamda yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Oliy ta’lim tashkilotlarining mahallalar bilan tizimli hamkorligi orqali hududlardagi ijtimoiy muammolarni aniqlash, ularni ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganish, yoshlar, xotin-qizlar hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlari kengayadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim tashkilotlari nafaqat malakali kadrlar tayyorlovchi ta’lim maskani, balki mahallaning ijtimoiy-ma’naviy rivojlanishiga ko‘maklashuvchi muhim institutsional hamkor sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Bunda

professor-o‘qituvchilar, talabalar, mahalla faollari va tegishli mutaxassislarning hamkorligi asosida ijtimoiy loyihalar, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, huquqiy targ‘ibot, kasbga yo‘naltirish, bandlikka ko‘maklashish hamda yoshlar bilan individual ishlash mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Gender tenglik masalasida ham oliy ta’lim va mahalla hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Xotin-qizlarning ta’lim olishi, kasbiy rivojlanishi, ilm-fan va innovatsiyalarga jalb etilishi, tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda jamiyat hayotidagi ishtirokini kengaytirish bo‘yicha mahalla va oliy ta’lim tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Amaldagi davlat siyosatida xotin-qizlarni ta’lim, ilm-fan, innovatsiya va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda qo‘llab-quvvatlash hamda oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni rivojlantirish vazifalari belgilangan. Umuman olganda, Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida oliy ta’lim tashkilotlari va mahallalarning hamkorligi hududlarning ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash, yoshlar va xotin-qizlarning salohiyatini ro‘yobga chiqarish, gender tenglik tamoyillarini mustahkamlash hamda inson qadrini ulug‘lashga xizmat qiluvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur hamkorlikni yanada takomillashtirish orqali ta’limning jamiyat bilan aloqadorligini kuchaytirish, ilmiy salohiyatni mahallalarning amaliy ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirish va barqaror ijtimoiy rivojlanish uchun mustahkam zamin yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ–562-son, 2019-yil 2-sentabr.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim, yoshlar siyosati, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va mahallani rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta’lim muassasalari, mahalla va jamoatchilik hamkorligini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.